

Л. Г. САВЧЕНКО
«ТА ВІД БІЛОЇ ХАТИ АЖ ДО БІЛОГО ДОМУ...»

У поетичній мові розвиток слова відбувається більш динамічно, ніж у загальноживаній літературній. Традиційні поетизми набувають у сучасній поезії нових образних значень, безпосередньо пов'язаних із вихідними значеннями або направлених на інше семантичне поле, а часто і в іншу тематичну групу. Прикладом може бути зміна значення прикметникового епітета *білий* у поетичній мові Б. Олійника. Так, у циклі «Та від Білої хати...» подана багатопланова художня паралель з антитезним протиставленням капіталістичного світу соціалістичній Вітчизні, рідному краю. Таке протиставлення підтримується цілим комплексом мотивів, зокрема контрастною лексикою усього циклу та асоціативними зв'язками.

Звернімо увагу на художньо зумовлені зміщення у значеннях лексем *хата* і *дім*. Словник за редакцією Б. Грінченка характеризує ці слова як синоніми. «Словник української мови» в 11-ти томах (далі — СУМ) пояснює їх через слово *будинок*, зауважуючи, що *хата* — одноповерховий дім (будинок), сільське житло. У поезії Б. Олійника акцентується увага на протилежних значеннях цих у принципі синонімічних слів. Маючи на увазі, що *Білий дім* — термінологічне словосполучення, автор поряд ставить вільне словосполучення *Біла хата*. Написання прикметника з великої букви підкреслює переосмислення словосполучення як символу нашої Батьківщини, України у протиставленні *Білому дому* — символів імперіалістичної Америки. Вислів «*Та від Білої хати аж до Білого дому*» означає не тільки віддаль, що розділяє наші країни, але й розбіжність у суспільних поглядах (на всьому шляху «субмарини й ракети, океани, туман та печаль...»). Стилістичне увиразнення наведеного рядка досягається, зокрема, завдяки службовим словам *та* і *аж*, які вносять у вірш народнопісенну тональність.

Глибокий соціальний зміст виявляється в антонімічності висловів *Білий дім* — *Біла хата*:

Вища *Білого дому*
моя *Білая хата*,
Бо за правду стоїть.
Бо на правді одвіку стоїть.

Моральна чистота, ідейна висота *Білої хати*, маленького рідного будиночка, незрівнянно вища за громаддя *Білого дому*. За поетичною семантикою згадані словосполучення належать до різних тематичних груп. Вони перегукуються з протиставленнями *наш* і *чужий*, а також *світлий* — *темний*. Словосполучення *Білий дім*, виходить, повністю втрачає зв'язок із первинним, власне кольоровим означенням (пор.: *біла квітка*, *біла стіна*, *біла хата*).

Семантичні зміщення (аж до антонімізації) спостерігаємо в іншому прикладі з поетичної мови Б. Олійника:

— Добре, хлопці. Але спершу, милі,
Од осоту грядку прополіть,

Бо негоже отакими...
білими
Пальцями
чіпати *чорний хліб*
(Батьки й сини).

Лексеми *білий* — *чорний* у даному контексті антонімічні, але ця антонімія ґрунтується на переосмисленні самих словосполучень. *Білі пальці* (пор.: білі руки) означає «не обтяжені фізичною працею, зніжені» (пор.: білоручка — нероба). У це слово вкладено тут негативний зміст, показано зневажливе ставлення до нероб. Слово *чорний* (СУМ подає сполучення *чорний хліб* у значенні «житній») має у даному контексті ще й додаткові відтінки: здобутий чесним, нелегким трудом («Закрутилася мати. На лобі — сажа, І у сизому попелі руки по лікті», «Батько ниньки вернувся з роботи... Закотив рукави по запилені лікті»). Весь вірш є гімном праці, людині-трудівникові, хлібові, вирощеному роботящими руками.

Отже, семантичний комплекс, у який входить слово *чорний*, має виразно позитивне забарвлення, а *білий* — негативне. Тому прикметник *білий* потрапить до семантичного поля з прикметником *темний*, а *чорний* — до поля із значенням *світлий*. Очевидно, таке переосмислення часто вживаних слів спричиняється до розвитку нових антонімічних відношень між ними.

Процес «поетизації» лексики викликає прирошення смислу в значеннях загальноновживаних слів.